२१ चित् - चन

पिता - एतत् कः आनीतवान् ?

पुत्रः - अहम् एव आनीतवान् । कथम् अस्ति ?

पिता - उत्तमम् अस्ति । कुतः आनीतवान् भवान् ?

पुत्रः - अद्य सायं **कदाचित्** अहं विपणिं गतवान् आसम् । तत्र **कुत्रचित्** **कश्चन** एतस्य विक्रयणं कुर्वन् आसीत् ।

पिता - किं मूल्यम् उक्तवान् सः ?

पुत्रः - मूल्यं यदा पृष्टं तदा सः 'कति आवश्यकानि ?' इति पृष्टवान् । **कतिचित्** ददातु इति अहम् उक्तवान् । तदा सः - 'श्रीमन् ! एतत् इदानीं दुर्लभम् । **कुतश्चित् कथश्चित्** अहम् आनीतवान् अस्मि । एकम् एव अस्ति मम समीपे' इति उक्तवान् । अहम् अन्ते चर्चां कृत्वा विंशतिः रूप्यकाणि दत्तवान् ।

पिता - विपणितः **कानिचित्** विशालानि पिहितपत्राणि अपि आनेतव्यानि आसन् ।

पुत्रः - विपणिं प्रति गमनं ममापि निश्चितं न आसीत् । **केनचित्** मित्रेण सह अहम् अकस्मात् गतवान् ।

पिता - श्वः कार्यालयतः आगमनसमये **कानिचन** पिहितपत्राणि, **काश्चन** वर्णकूपीः, **कांश्चन** कूर्चान् च आनयति वा भवान् ?

पुत्रः - तात ! मम श्वः अन्यकार्याणि सन्ति । अतः अन्यं **कश्चित्** प्रेषयतु भवान् ।

पिता - अथवा श्वः **कस्यचित्** कार्यस्य निमित्तं मया एव विपणिः गन्तव्या भवेत् । पश्याम तावत् ।

विशेषः

* **चित् - चन**

१. प्रश्नवाचकपदेन यदा 'चित्' 'चन' वा योज्यते तदा अनिश्चयार्थकत्वं सिद्ध्यति ।

उदा - कदाचित् (कदा इति स्पष्टं न ज्ञायते ।)
कुत्रचित् (कुत्र इति स्पष्टं न ज्ञायते ।)
कथञ्चित् (कथम् इति स्पष्टं न ज्ञायते ।)
कुतश्चित् (कुतः इति स्पष्टं न ज्ञायते ।)
कतिचित् (कति इति स्पष्टं न ज्ञायते ।)

२. 'किं'शब्दस्य सर्वरूपैः सह 'चित्' 'चन' वा योजयितुं शक्यते । तदा यानि रूपाणि सिद्ध्यन्ति तानि विशेषणानि भवन्ति ।

उदा - कश्चित् पुरुषः, काचित् बालिका, किञ्चन पुस्तकम् ।

	पुंलिङ्गे		स्त्रीलिङ्गे		नपुंसकलिङ्गे	
	ए.व	ब.व	ए.व	ब.व	ए.व	ब.व
प्रथमा	कश्चित्	केचित्	काचित्	काश्चित्	किञ्चित्	कानिचित्
द्वितीया	कञ्चित्	कांश्चित्	काञ्चित्	काश्चित्	किञ्चित्	कानिचित्
तृतीया	केनचित्	कैश्चित्	कयाचित्	काभ्यश्चित्	(पुंलिङ्गवदेव	
चतुर्थी	कस्मैचित्	केभ्यश्चित्	कस्यैचित्	काभ्यश्चित्	रूपम् ।)	
पञ्चमी	कस्माच्चित्	केभ्यश्चित्	कस्याश्चित्	काभ्यश्चित्	,,	
षष्ठी	कस्यचित्	केषाञ्चित्	कस्याश्चित्	कासाञ्चित्	,,	
सप्तमी	कस्मिंश्चित्	केषुचित्	कस्याञ्चित्	कासुचित्	,,	

३. चित् - चन इत्येतयोः अर्थभेदः कोऽपि नास्ति । कश्चित् - कश्चन इत्यनयोः अर्थः समानः । एवम् एव इतरत्र अपि ।

अभ्यासः - १८

'कुत्रचित्' 'कदाचित्' 'कुतश्चित्' 'कथञ्चित्' 'कतिचित्' इत्येतेषु केनचित् रूपेण अधस्तनवाक्येषु स्थितानि रिक्तानि स्थानानि पूरयत ।

१. सः .... अत्र आगच्छति, न सर्वदा ।

२. गृहे .... स्थापितवान् स्याम्, यतः कोषे नास्ति ।

३. कार्यं .... साधनीयम् । कथमिति न जानामि ।

४. शीतवायुः .... आगच्छति । कुतः इति पश्य ।

५. .... पत्राणि देहि । कति इति गणना मास्तु ।

६. कुत्र स्थापनीयम् इति मां मा पृच्छ । तत्रैव .... स्थापय ।

७. .... भवतः गृहम् आगमिष्यामि । कदा इति इदानीं वक्तुं न शक्नोमि ।

८. ....अहम् अपघातात् रक्षितः । कथम् इति देवः एव जानाति ।

९. देशे .... कोलहलः प्रचलति । परिणामस्तु समग्रे देशे दृश्यते ।

१०. .... एषा वार्ता श्रुता मया । 'कुतः' इति तु न स्मरामि ।

अभ्यासः - १८

'अ' विभागे 'चित्/चन' युक्ताः शब्दाः सन्ति । 'आ' विभागे तेषाम् अर्थः निर्दिष्टः । 'अ' विभागस्थेषु आवरणेषु 'आ' विभागस्थस्य योग्यस्य वाक्यस्य सङ्ख्यां लिखत ।

अ	आ
१. कश्चित् ( )	१. 'कम्' इति स्पष्टं न ज्ञायते ।
२. कश्चित् ( )	२. 'काः' इति स्पष्टं न ज्ञायते ।
३. कांश्चित् ( )	३. 'कस्मिन्' इति स्पष्टं न ज्ञायते ।
४. काश्चित् ( )	४. 'केषु' इति स्पष्टं न ज्ञायते ।
५. काश्चित् ( )	५. 'कः' इति स्पष्टं न ज्ञायते ।
६. केषुचित् ( )	६. 'काम्' इति स्पष्टं न ज्ञायते ।
७. कस्मिंश्चित् ( )	७. 'कान्' इति स्पष्टं न ज्ञायते ।

अभ्यासः - ९९

'चित्/चन' सहितेन किंशब्दस्य योग्येन एकवचनरूपेण रिक्तस्थानानि पूरयत ।

उदा - अद्य मम गृहं .... अतिथिः आगतवान् । - अद्य मम गृहं **कश्चित्** अतिथिः आगतवान् ।

१. तात ! .... कथां कथय ।

२. भोः, ... सेवकम् अत्र प्रेषय ।

३. .... ग्रामे .... कृषिकः वसति स्म ।

४. .... बालकस्य पुस्तकम् एतत् ।

५. भवत्सु .... छात्रेण एवं कृतं खलु ।

६. .... विशिष्टलेखन्या लिखितं चित्रम् एतत् ।

७. अद्य नगरे .... वीथ्यां कोलाहलः इति श्रूयते ।

८. एतानि पुष्पाणि .... लतातः पतितानि ।

९. ....मित्रात् एतत् कथापुस्तकम् आनीतवान् अस्मि ।

१०. खाद्यं .... स्थालिकायां स्थापय वत्से ।

११. .... कार्यस्य निमित्तं बहिः गतवान् अस्ति सः ।

१२. .... विशिष्टेन उद्देशेन एवं कृतम् अस्ति ।

१३. .... दुष्टः .... जनं मारितवान् चेत् भवतः किमर्थं खेदः ?

१४. .... नगरे .... धनिकः .... बालकं पालयन् आसीत् ।

१५. .... प्रबन्धं, ... कथां, ...वर्णनं, ... घटनां वा सर्वे छात्राः लिखन्तु ।

अभ्यासः - १००

'चित्/चन' सहितेन किंशब्दस्य योग्येन बहुवचनरूपेण रिक्तस्थानानि पूरयत ।

उदा - ------- ग्रामेषु जलाभावः अस्ति ।
केषुचित् ग्रामेषु जलाभावः अस्ति ।

१. .... जनानां प्रवृत्तिः विचित्रा भवति ।

२. कर्णाटके .... शालासु कन्नडभाषा एव न श्रूयते ।

३. .... दिनेभ्यः सः अस्वस्थः अस्ति ।

४. .... कार्यकर्तृभिः एतत् कार्यं साधितम् ।

५. भोः .... कर्मकरान् भवान् उद्यानकार्यार्थं प्रेषयतु । .... कर्मकरीः वृतिनिर्माणार्थं प्रेषयतु ।

६. नलिकासमीपे .... गृहिणीभिः कलहः कृतः ।

७. एतस्य कार्यालयस्य .... प्रकोष्ठेषु दीपव्यवस्था सम्यक् नास्ति ।

८. एतासु .... बालिकानां प्रगतिः तृप्तिकरी नास्ति ।

९. .... स्पर्धासु बहवः छात्राः भागं गृहीतवन्तः ।

१०. .... बालकानां गृहे पठनार्थं अनुकूलः परिसरः न भवति ।

११. .... बालिकाभ्यः व्याकरणं रोचते, पुनः .... न रोचते ।

१२. आर्य ! नगरात् .... कण्डोलान्, ... सम्मार्जनीः, ... खनित्राणि च भवान् आनाययतु कृपया ।

१३. एतस्मिन् पुस्तके .... कथाः समीचीनाः । .... कथानां शैली उत्तमा अस्ति । .... कथासु पात्रचित्रणम् अपूर्वम् अस्ति ।

१४. भवत्सु .... छात्रेण सत्यम् उक्तम्, ... बालिकया असत्यम् उक्तम् ।

१५. ग्रन्थालयस्य .... पुस्तकानाम् आवरणं नष्टम् । .... पुस्तकेषु .... पुटाः एव न सन्ति !